

Kisebbségek és bevándorlók a médiában

Kurt Lewin Alapítvány, Universitát Wien,
Centrum pre Vyskum Etnicity a Kultúry,
Masaryk Egyetem - Brno, 2007

Bevezetés – a kutatás célja

A Kurt Lewin Alapítvány a közelmúltban olyan, négy országot érintő nemzetközi kutatást tervezett meg, koordinált és zárt le, melynek célja a kisebbségek és a bevándorlók (migránsok) médiaábrázolásának bemutatása, valamint a reprezentációk összehasonlítása volt.

Milyen eredményeket ad egy olyan vizsgálat, mely kizárólag a média közléseit méri? Mit ad nekünk egy kutatás, mely nem tárja fel az egyirányú vagy majdnem egyirányú kommunikációs csatorna másik végpontján elhelyezkedő médiafogyasztó attitűdjeit, valamint ezen attitűdök és a vélt hatások közötti kapcsolatot? Egy ilyen vizsgálat legelső sorban magáról a médiumról szól. Arról az intézményrendszerrel és azokról a szerveződésekről, melyek a demokratikus társadalomban talán legfontosabb ágensei a hatalom kontrolljának, s melyek a hétköznapok polgárának első (sok esetben egyetlen) tájékoztatói forrásai.

Ezek a szervezetek (cégek) nem légüres térben működnek, hanem maguk is részei annak a társadalmi hálónak, mely történéseit egyébként közvetítik fogyasztóik felé. Tevékenységükre mindenekelőtt hatással van az olvasók, nézők műsorfogyasztási igénye, pontosabban azok a hiedelmek, melyek ezekre a műsorfogyasztási igényekre irányulnak; hatással van a médiumokra a szélesebb értelemben vett piac, a befektetők, a reklámozók, továbbá a legkülönbözőbb hatóságok, ellenőrző és felügyelő testületek. Röviden: a médiumok maguk is cégek, így rendelkeznek mindazon egységekkel, kihívásokkal és nehézségekkel, melyekkel a piaci vállalatok mint szervezetek bírnak. Csak egyetlen példát kiragadva: az emberi erőforrások korlátos volta, a munkaszervezettség foka jelentős befolyással van a műsorkészítésre, a termék színvonalára, arra, hogy vajon képes-e az adott csatorna betölteni egyik legfontosabb küldetését, a hatalom demokratikus kontrollját, ezt összehangolva a néző (szórakozási) igényeivel. Van-e mód elegendő mélységben utánamenni eseményeknek, s hírt gyártani? Adott-e a lehetőség olyan elemző munka elkészítésére, mely a médium által megcélzott réteg számára mégis szórakoztató?

A kutatás célja tehát az volt, hogy közelebbről megvizsgáljuk, vajon betöltik-e a vizsgált sajtótermékek vállalt küldetésüket.¹ A témaválasztás ehhez képest másodlagosnak mondható, ám korántsem véletlen. A közép-európai demokratikus társadalmakban a XXI. század elején is az egyik legégetőbb (a társadalomkutatás számára pedig az egyik legizgalmasabb kérdés) a társadalmi nagycsoportok közötti viszonyok, attitűdök vizsgálata, ezen belül is a nemzetiségi és etnikai csoportok közötti kapcsolatok szerkezetének feltárása.

Kelet-Közép-Európában úgy tűnik, hogy sem az államszocializmus mindenáron egyenlősítő és a szociális biztonságnak legalább az érzetét kelteni szándékozó politikája, sem a rendszerváltás hozta szabadság nem oldotta meg azokat a problémákat, melyek az etnikumokhoz, kisebbségekhez köthetők. Ezzel párhuzamosan Nyugat-Európában az elmúlt évtizedben tömegessé vált a harmadiknak nevezett világból való bevándorlás. Ezek a társadalmak, így médiumaik reagálnak is a jelenségre.

Mindezek alapján tehát egy változatlanul aktuális téma – a kisebbségek és bevándorlók – ábrázolásának módján keresztül kíséreltünk meg pillanatfelvételt készíteni a (poszt)modern társadalmak egyik meghatározó intézményéről, a médiáról.

A vizsgálat körülményei, módszertana

A kutatás egy hónapon² keresztül zajlott négy közép-európai országban: Ausztriában, Csehországban, Magyarországon és Szlovákiában.³ Fontos, hogy földrajzi értelemben viszonylag kis területről van szó, s ezek az országok egymással történelmileg is kapcsolódnak egymáshoz, ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül, hogy a Monarchia évszázadai, valamint a korábbi évtizedek vasfüggönye a mai napig éreztetik társadalmi-gazdasági hatásukat.

¹ Például a vizsgált magyar sajtótermékek nagyobb részének honlapjain nincsen információ azok küldetéséről. Kivétel ezalól például a Népszabadság.

² 2006. november 3. és december 1. között

³ A kutatás körülményeiről, az adatfelvételben és az elemzésben közreműködőkről a Mellékletben lehet bővebben olvasni.

A vizsgált médiumok között mind a négy országban egyaránt megtalálhatók voltak televíziócsatornák, nyomtatott újságok és internetes oldalak (1. táblázat). A rádiócsatornák adásait nem vizsgálata a kutatócsoport. Ennek oka a kapacitás-hiány volt. Választásunk azokra a médiumokra esett, melyek jól reprezentálják az országos médiapiacokat. Ilyen módon mind a négy országban figyeltük a jobb-, illetve baloldali napilapokat, egy-egy bulvársajtóterméket, két hetilapot (egy bulvár és egy minőségi lap), valamint egy-egy kereskedelmi csatorna hír és magazinműsorát. Az internet világából pedig mindegyik országban három olyan hírportál került a megfigyelés fókuszába, melyek jelentős véleményformáló erővel rendelkeznek.

	Ausztria	Csehország	Magyarország	Szlovákia
NYOMTATOTT SAJTÓ – napilapok				
Jobboldali napilap	Die Presse	Mladá Fronta Dnes	Magyar Nemzet	Sme
Baloldali napilap	Der Standard	Právo	Népszabadság	Pravda
Bulvár napilap	Neue Kronen Zeitung	Blesk	Blikk	Nový čas
Vidéki napilap	Salzburger Nachrichten	Rovnost (Brno)	Békés Megyei Hírlap	Prešovský Korzár
NYOMTATOTT SAJTÓ – hetilapok				
„Entellektüel”	Profil	Reflex	Heti Világ-gazdaság	
Tömeglap	News	Květy	Story Magazin	Plus 7 dní
TELEVÍZIÓ – kereskedelmi csatorna				
Hírműsor	ATV aktuell	Hírműsor (TV Prima)	TV2 Tények	Hírműsor (Markíza)
Magazin-műsor	High Society & ATV Die Reportage	Extra (magazin-műsor)	Aktív	Reflex
WEB – hírportálok				
	www.derstandard.at	www.idnes.cz	hirszerzo.hu	www.aktualne.sk
	www.news.at	www.ihned.cz	index.hu	www.aktuality.sk
	www.orf.at	www.blesk.cz	origo.hu	www.atlas.sk

1. táblázat

Az elemzés körébe minden olyan cikk és műsor belekerült, amely a vizsgálat időszakában jelent meg. A tartalmak annak alapján kerültek kiválogatásra, hogy bármilyen módon megemlítik-e az adott országban található nemzeti-etikai kisebbségeket, illetve migránsokat vagy sem. Noha az alábbiakban látni fogjuk, hogy komoly módszertani dilemmákat vetett fel annak megítélése, hogy mely anyagok relevánsak, törekedtünk arra, hogy *ne csak azok az anyagok kerüljenek be az elemzés körébe, melyek fő témája a kisebbségek*. Úgy döntöttünk, hogy nem vesszük be az elemzendő médiumok sorába a nemzetiségek vagy bevándorlók saját médiatermékeit, mivel ezeket csak maguk a kisebbségi csoportok, illetve a speciális érdeklődésű médiafogyasztó olvassa-nézi.

A kiválogatott cikkekről és műsorokról eredeti tervünk szerint kvalitatív elemzést készítettünk, vagyis nem tartottuk fontosnak a kvantitatív tartalomelemzést, sem pedig azt, hogy különböző módon osztályozva az anyagokat mérhetővé tegyük, melyik milyen témával, illetve kisebbségi-bevándorló csoporttal foglalkozik.

Bár a vizsgálatunk számszerűsíthető eredményei jól mutatják azt, hogy mely médiumok helyezik inkább figyelmük középpontjába a kisebbségeket vagy a bevándorlókat-menekülteket, s az is jól látszik, hogy mely csoportok jelennek meg inkább a sajtóban, igazi kutatási eredményeink mégsem a kvantitatív eredmények.

Győzike. Bekamerázva

Úgy gondoljuk, sokkal többet magyaráz annak bemutatása, *ahogyan* a média ábrázolja a szóban forgó csoportokat, mint *amennyit* mond róluk. Vizsgálatunk során sokkal több figyelmet szenteltünk a kontextus feltárásnak, mint a jelenségek számokkal való mérhetővé tételének. Ennek ellenére a mellékletben közöljük az alapadatokat, melyek szintén segítenek az eligazodásban.

Hiba lenne azonban eldobnunk a mérhetőség, illetve a konceptualizálhatóság kérdését. Sőt, azt állítjuk, hogy a jelenség – tehát a média kisebbségábrázolása és ennek *vélt* hatásai – természetéről talán éppen az a dilemma mond a legtöbbet, hogy *mely cikkek* és műsorelemek kerüljenek az elemzés körébe, és melyeket kell figyelmen kívül hagyni.

A munka során rendkívül nehéz volt konszenzust kialakítani a kutatók között, illetve egyértelmű instrukciót adni a médiafigyelést végző önkénteseknek. A legtöbb vitára okot

adó tartalmi elem a cikkekben és a műsorokban szereplő *nevek* voltak. Egyrészt rendkívül aggályos, néhányak szerint talán veszélyes a roma, horvát, török, kínai *hangzású* nevek alapján az elemzés körébe bevonni a cikkeket, műsorrészleteket. Ilyen módon például már-már egyértelmű, hogy a *'Kolompár'* vezetéknevű roma szereplőre utal Magyarországon, ugyanakkor Szlovákiában például a *'Rigó'* név lehet szlovák, magyar vagy roma származású ember neve is. Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy Ausztriában se szeri, se száma a szláv vagy szláv hangzású, illetve magyar neveknek, ami korántsem jelenti azt – a médiafogyasztó számára –, hogy az illető családja már évszázadok óta Ausztria területén él. (Persze az is kérdés, hogy az évszázadok távlatából pontosan mit is tekintünk Ausztriának.)

Ugyanakkor mégsem tekinthetünk el teljesen a nevektől mint a kiválasztás kritériumát meghatározó indikátoroktól, illetve attól, hogy ha az írás vagy a bejátszás szereplője, készítője feltételezhetően kisebbségi vagy bevándorló. A magyarországi Roma Sajtóközpont, illetve később a sokak által erősen vitatott Program-ÖT egyik kezdeményezése volt a „történetesen cigány” vagy a BBC Diversity Database programján alapuló „színes lista”, melynek célja erősíteni a romák médiabeli szerepét, ahol éppen hogy *nem* romaspecifikus kérdésekben kérdeznek meg a témában kompetens roma származású embereket. Így például az üzemanyagárak emeléséről nyilatkozó (kompetens) taxisofőr *történetesen* roma. A kutatók végül úgy döntöttek, hogy pusztán annak okán, hogy egy „gyanús” név kerül megemlítésre egy cikkben, a cikk még nem kerül be az elemzendő anyagok sorába.

Nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy különböző szereplők vagy közszereplők etnikai hovatartozásának megítélése *a megfigyelő személyétől is függ*. Ez részint a tudományos vizsgálódás egyik sarokkövét érinti, jelesül: a mérés eredménye (elvileg) nem függhet a mérést végző személyétől.⁴ Részint azonban rávilágít arra a feltételezésre, hogy ha a megfigyelésben résztvevők számára üzenetet hordoz egyik vagy másik ismert személyiség vélt vagy valós etnikai hovatartozása, akkor az a néző-olvasó számára is ezt okozhatja. Egyetlen példa a jelenségre: a magyar Story Magazin cikkeinek figyelése során rendre bekerültek az elemzésre szánt cikkek közé a *Lagzi Lajcsiról* szóló tudósítások, egészen addig, míg a hetilapot figyelő önkéntesünk nem értesült arról, hogy téved, amikor az ismert zenészt romának tételezi. Ugyanakkor a szóban forgó híresség – saját korábbi elmesélése szerint – *sváb*, ez a tény azonban korántsem ugyanazzal a jelentéssel bír Magyarországon, mint romának lenni, függetlenül attól, hogy a magyarországi németiség elvileg szintén a megfigyelésünk fókuszában volt. Ezzel szemben főként a

⁴ Mindennek módszertani kontrollját a belső viták, workshopok, rendszeres egyeztetések során kívántuk megteremteni.

bulvárjellegű híradások többször adtak a vizsgálat ideje során is hírt egy ismert művészeiről, akiről a kutatást végzők körében tudott, hogy roma, ő maga azonban ezt soha, semmilyen fórumon nem közölte, s a közvélekedés sem tartja őt kisebbséginek. Így az erről a művészeiről szóló tudósításokat végül kivettük az elemzett cikkek közül.

A kutatás során azon cikkek vagy műsorrészek kerültek az elemzésbe, amelyek az adott ország területén hivatalosan elismert kisebbségekkel⁵ vagy az ország területén élő bevándorlókkal, menekültekkel bármilyen módon kapcsolatosak. Nem kerültek az elemzésbe a külföldön élő „idegenekről”, illetve ezen emberek látogatásáról szóló anyagok. Kérdéses persze, hogy említhetők-e egyáltalán egy lapon például az Ausztriában igen népszerű Sandra Pires és a média által szinte közmegegyezésként bemutatott bécsi feketék.

Megelőző vizsgálatok

Magyarországon jelentősnek mondható hagyománya van a kisebbségek médiaábrázolását elemző vizsgálatoknak. Kiemelkedő ezek közül Hegedűs T. András (1987: 80) tanulmánya, mely 232 darab, 1985–86-ban a magyar sajtóban megjelent cikket elemez azok jellege, témája és hangvétele alapján. A kutatás eredményei szerint a cikkek között kiemelkedő mennyiségben találunk az asszimilációról szóló írásokat, illetve életutató, karrier bemutató publicisztikákat.

Bernáth Gábor és Messing Vera (1998) sokat idézett munkája két tartalomelemzés révén próbált részletesebb képet adni a cigányság többségi mediaképéről görcső alá véve két országos és négy vidéki napilap egy év alatt a magyarországi kisebbségekről szóló tudósításait, valamint elemezve a székesfehérvári „gettóügy”-ről egy rövidebb időszakban megjelent többségi médiatudósítások tartalmát. A kutatók ezen kívül interjúkat készítettek roma közéleti személyiségekkel, a roma média szerkesztőivel, az eltérő politikai beállítottságú többségi médiumok szerkesztőivel, illetve a legnézettebb magyar szappanoperák rendezőivel stb. A kutatás megállapítja, hogy „a médiának nem kis szerepe van abban, hogy a roma tematika a korábbi évtizedek hallgatása után bekerült a társadalmi diskurzusba; (...)a magyar média legnézettebb szórakoztató műsoraiból rendre

⁵ Ausztria hivatalosan hat nemzeti kisebbséget ismer el: cigányok (1993 óta), csehek, horvátok, magyarok, szlovákok, szlovének (Verordnung der Bundesregierung über die Volksgruppenbeiräte), Austria / BGBl 38/1977) Európa történelmi helyzetére tekintettel az elemzések során kiemelt figyelmet fordítottak a kutatók a zsidósággal és az antiszemitizmussal kapcsolatos közlésekre.

kimaradnak nem csak a romák, hanem más kisebbségek is; (...) tematikailag meglehetősen zárt, és túlságosan problémaorientált a cigányság többségi mediaképe”.

Irányadónak mondható a témában a Partners Hungary Alapítvány (2006) által kiadott Zöld könyv. Ez a szöveg azonban nemcsak a helyzet feltárására vállalkozik különböző korábbi kutatások anyagainak összegyűjtésével és másodelemzésével, de szándéka szerint gyakorlati tanácsokkal is szolgálni kíván az újságírók számára. Megállapítja, hogy „az elmúlt években a média jóval érzékenyebben, tudatosabban, és sok szempontból szolidárisabban foglalkozott a roma közösséggel. (...) Az országos médiában gyarapodnak a közösség megszólalási lehetőségei, és az újságírók — a napilapok munkatársaitól a televíziók tényfeltáró anyagainak készítőiig — ma már kritikusabb hangot ütnek meg a diszkriminációs esetek kapcsán”. Ismert ezen kívül a SzondaPhone 2000 márciusában végzett vizsgálata, mely a Roma Sajtóközpont felkérésére folytatott le telefonos kérdézet közvetlenül azután, miután a roma tematika bekerült a *Barátok közt* című – egyébként igen nézett – sorozatba. (Bernáth – Messing, 2001)

A Médiamix folyóirat egy teljes száma foglalkozik az európai kisebbségek médiaábrázolásával, ezen belül külön foglalkozik a magyarországi kisebbségek helyzetével (Fátyol, 2004). A folyóiratszám kitér a magyarországi kisebbségek képernyő-megjelenésére, a nemzetiségi, regionális televíziózás és a határon túli magyar kisebbségek médiahelyzetére, illetve a roma médiareprezentáció problémáira.

Tudomásunk szerint bevándorlók és a más hasonló csoportok médiaábrázolását feltáró kutatás korábban nem volt Magyarországon, valamint nem tudunk közép-európai nemzetközi összehasonlító vizsgálatról sem e témában.

Ausztriában a Bécsi Egyetem Médiaintézetének hallgatói végeztek a korábbi években hasonló kutatást például Klaus Lojka és Helmut Kletzander vezetésével. A kutatók az afrikaiak médiaábrázolását vizsgálták. A kérdőíves adatfelvétel a médiafogyasztókat célozta, és megállapításai szerint a kérdezettek mintegy 50%-a szerint az osztrák média előítéletesen mutatja be a feketéket. Az Európai Unió Rasszizmus és Xenofóbia Kutatóközpontja (EUMC) 2002-ben publikálta médiajelentését, mely a rasszizmus, illetve a kulturális sokszínűség megjelenését vizsgálta a tizenöt tagország médiumaiban. (Wal, 2002) A jelentés egy teljes fejezetet tartalmaz Ausztriáról, mely főleg a kelet-európai rendszerváltás, illetve a boszniai háború időszakának médiareprezentációjára koncentrált. Amíg a nyugat-európaiak pozitív, addig a Keletről érkezők inkább negatív szereplőkként jelennek meg a riportokban.

Rohrauer (1997) tanulmánya 2 800, „idegenekről” szóló 1992 májusa és 1993 februárja között Stájerországban (Graz) megjelent cikk vizsgálata alapján készült. Ameddig például

a boszniai menekültek megjelenését az országos sajtó egyfajta általános világjelenséggént kezeli, s rámutat a jelenség társadalmi hátterére, addig a helyi médiumok inkább a menekültek okozta teherre és veszélyforrásra hívja fel a figyelmet.

Az 1990-es évek vége óta **Szlovákiában** számos kutatás irányult a kisebbségek médiaábrázolásának, illetve annak társadalmi hatásának vizsgálatára. A Memo 98 nevű NGO folyamatosan végez vizsgálatokat a témában. 1998-ban ez a szervezet indította a *Romák portréja a szlovák médiában* című projektjét, mely más kutatások azon eredményein alapul, miszerint a szlovák többség negatív attitűdökkel viseltetik a romák iránt. A Memo 98 kiinduló hipotézise szerint a cigányok iránti attitűdöket jelentős mértékben befolyásolja a média. „A média megerősíti a romákról alkotott negatív képet, miszerint ezek az emberek piszkosak, lusták, s ezek a tulajdonságok az egész kisebbséget jellemzik.” (Říčan, 1998)

Csehországban a Man Alapítvány, a Munkaügyi és Szociális és Minisztérium kutatásai, illetve a Dženo Roma Szövetség napi cikkgyűjteménye egyhangzóan állítják, ahogyan az „idegenek” száma nőtt az országban, úgy fordult e téma felé a média érdeklődése napi szinten. Ez a folyamat erősödött Csehország uniós csatlakozása után. A leggyakrabban azonban a szerzők egyetlen kisebbségre, a romákra koncentrálnak, így például Homoláč (2003).

Eredmények

▪ Kik a média szereplői?

Nagyon tömören és némiképp leegyszerűsítve azt mondhatjuk, hogy akik Európa keleti felén (Csehországban, Magyarországon, Szlovákiában) a tévében és az írott sajtóban a romák, azok Ausztriában a színesbőrű bevándorlók, illetve a Balkánról érkezők. Ebben az országban kisebbségekről szólva leginkább a kelet-európaiakról, valamint a színesbőrűekről olvashatunk-láthatunk anyagokat. Az országban honos kisebbségekről szinte egyáltalán nincsen szó. Ez nem feltétlenül a média felelőssége, sokkal inkább arról van szó, hogy például a szlovákok mint ausztriai kisebbség körüli történések szinte semmiféle hírértékkel nem rendelkeznek, ugyanakkor a Szlovákiából érkezők már igen (feketemunka és más ügyek). Legutóbb hatalmas botrányt váltott ki, hogy az osztrák kancellár feketén alkalmazta anyósa Szlovákiából érkezett ápolónőjét.

A három posztoszocialista országban jellemzően a romák jelenléte túlsúlyos a médiában, ezen felül pedig Csehországban a vietnámiak (a másik két ország médiumai a távol-keleti, afrikai vagy más bevándorlókról, menekültekről szinte soha nem ejtenek szót). Szlovákiában a magyarok mint kisebbség és a velük kapcsolatos politikai-társadalmi témák jelennek meg.

A szerbek például a vizsgált egy hónap alatt egyetlen egyszer fordultak elő a médiában (nem számítva természetesen Szerbiát mint külpolitikai témát). A Békés Megyei Hírlap ír a békéscsabai menekülttáborban élő szerbek közötti konfliktusról (2006. november 30. p: 5.) Ez a sajtótermék egyébként mind a romákról, mind más kisebbségekről kiemelkedő tényszerűséggel, sok esetben empátiával, a kép árnyalásával ad közléseket. A kisebbségek közül a cigányokon kívül a magyarországi románokról és a szlovákokról esik szó benne.

Az osztrák média talán még kisebb hangsúlyt helyeznek a hat hivatalos kisebbség sajtómegjelenésére, mivel jelenlétük mint kisebbség még annyi jelentéssel sem bír, mint például Magyarországon. Ugyanakkor az ország bizonyos részein kezdi felütni a fejét a velük szemben megnyilvánuló rasszizmus.

A bevándorlókról, menekültekről, hadd folytassuk a sort, „idegenekről” szóló cikkek esetében igen nehéz megvonni a határt. A releváns cikkek száma elenyésző. Ha beleszámítjuk az olyan írásokat és képeket is, mint például a Magyar Nemzet tudósítása Törökország európai csatlakozási folyamatával kapcsolatban, akkor is tíz alatti az ilyen anyagok száma. Alkalmanként megjelennek a média közlései között szlovákok, románok, ukránok, de legtöbbször mint bűnelkövetők, feketemunkások, esetleg nemzetközi sztárok (például az ukrán Klicskó, Sevcsenkó).

■ A televízióról

Kiemelten foglalkoztunk a vizsgált csatornák főműsoridőben sugárzott híradójával és népszerű magazinműsorával. Részben azért, mert a televízió valóban *mindenkihez* eljut, ha másként nem, akkor háttérzajként van jelen az esti órákban. Másrészt pedig azért, mert a televízióban feltűnően kevés közlést találni a szóban forgó csoportokról, s így felértékelődik a kevés megjelenés hatása. A három posztoszocialista ország kereskedelmi csatornáinak szerepe és műsorszerkezete igen hasonló, a cseh és a szlovák program esetében az embernek még az a gyanúja is támad, hogy a csatornák – a másikat konkurensnek tekintve – egymáshoz hangolják a műsorsávokat.

	<i>Ausztria (ATV+)</i>	<i>Csehország</i>	<i>Magyarország (TV2)</i>	<i>Szlovákia (Markíza)</i>
NAPILAPOK				
Hírműsor	19:20	19:00	18.30	19:00
Magazinműsor	19:45	19:25	19.00	19:25

2. táblázat

Az ATV+ csatorna az egyetlen osztrák kereskedelmi adó, Ausztriában a televíziózás leginkább az állami ORF, illetve a német csatornák nézését jelenti. Az ATV+ esti hírei és magazinjai voltaképpen semmilyen műsort, releváns műsorelemet nem tartalmaztak – egyetlen kivételtől eltekintve. Az adott riportokban a kisebbségeket a népszerű bécsi Flohmarkt és Naschmarkt (piac) kapcsán mutatták be. A híradás első része elfogulatlanul számolt be olyan török és görög vendéglősökről, akiknek a Naschmarkt-on van a vendéglője. Ezután a bolhapiaccal foglalkozó rész azonban már szembeállította egymással az igen szűkösen rendelkezésre álló standokért kora reggel tisztesen sorban álló osztrákokat és az erőszakosan toladó idegeneket. A filmriport a bolhapiac feketeárusainak képi megjelenését egy engedély nélkül áruló (és ezért a kamera előtt le is tartóztatott) jugoszláv asszonnyal ábrázolta. Hozzá kell tenni, hogy néhány írott sajtóban egyre általánosabbá válik az a gyakorlat, miszerint ha például egy bűncselekmény esetén a cikk szerzője *jelezni* kívánja az olvasónak, a feltételezett elkövető a Balkánról érkezett, „fekete hajró” és „fekete bőrdzsekiről” ír.

A cseh TV Prima hírműsorainak közlése gyors és rövid. Bár a vietnámiak mint árusok, a romák pedig mint kilakoltatott emberek láthatók, mégis: legalább megjelennek a tévében. Az események bemutatása a vizsgált cseh televízió-műsorokban nem volt elfogultnak mondható, megkísérelte megszólaltatni az érintetteket is, ugyanakkor jellemzőek voltak a gyors vágások, s a szereplőket inkább a kedvezőtlen oldalukról mutatták be. Így például a nézők figyelmét arra irányították, ahogyan egy kilakoltatott roma asszony szidalmazza a polgármestert – ráerősítve ezzel a „romák a hangosan káromkodók” sztereotípiára, kevés empátiát ébresztve a nézőben az otthonát elvesztett család iránt. A rövidre vágott félmondatok esetében nem tudni, hova tegyük a járókelő félmondatát a vietnámi kereskedővel kapcsolatban: vajon vele vagy az illegális bevándorlásról nyilatkozó határőrrel ért-e egyet.

A magyar TV2-ben egyetlen releváns műsort találtunk, mely négy percben szólt egy kisváros kocsmájáról, ahonnan a kocsmáros azzal próbálta meg kitiltani a cigányokat, hogy kiírta a kocsmá bejárati ajtajára: „Cigányokat nem szolgálunk ki”. A helyi cigány kisebbségi önkormányzat képviselői tiltakozni kezdtek, jogvédő szervezetekhez fordultak, majd megjelent a helyszínen a média is.

A bejátszásban megszólalt a kocsmáros nő, aki elmesélte, hogy egy társaság miatt tették ki a táblát, amelynek tagjai egyik este rengeteget ittak a kocsmában, szétrugdosták a berendezést, összehányták a helyiséget stb. A riportban a kocsmá tulajdonosa bemutatta a károkat (szétrugdostott piszoárt, betört mosdóajtót, cipőnyomokat a mennyezeten stb.), s elmondta, hogy „van az a tíz-tizenkét cigány, akit ismerek és tudom, hogy nem verik szét a berendezést, azok bejöhetnek, a többi nem”. A műsorban – meglehetősen akadozva – megszólalt a cigány kisebbségi önkormányzat képviselője is. Vágtatlanul beszélt a vezető, s próbálta elmondani, hogy szerinte miért esik szó jogsértésről. Végül a narrátor sietett a néző segítségére: elmondta, milyen jogokat sért a tábla, megszólalt egy alkotmányjogász is, aki szerint: „azzal nincs semmi baj, ha valaki olyanokat tilt ki a kocsmájából, akik szétverték azt. Azt viszont senki nem mondhatja, hogy emiatt még több száz embernek, bőrszínük azonosságá miatt tilos a belépés.” A narrátortól megtudhattuk, hogy a város lakosságának egyharmada cigány, vagyis a tábla tilalma – elvileg – több ezer embert érint. Az ügy lezárásaként és nyilvánvalóan a média nyomására a tulajdonos lecserélte a „zártkörű rendezvény” feliratú táblára.

Az Aktív stábja a 2007. évi *Kamera Hungária* fesztiválon *Romasuli* című tényfeltáró riportjáért első díjat nyert a dokumentum kategóriában.

■ Írott sajtó: nyomtatva és digitálisan

A legfontosabb kutatási eredmény e téren született: kiderült, hogy ameddig Ausztriában, Csehországban és Szlovákiában a **határvonal** a bulvár és a minőségi sajtó között húzódik a kisebbségek ábrázolása tekintetében, addig ez Magyarországra nem igaz: ha az írásokra és mozgóképi ábrázolásokra a felelősségvállalás és a hiteles, objektivitásra törekvés szempontjából tekintünk, akkor cáfolható az az előítélet, hogy a bulvársajtó (jobban) torzítana, s a botrány, a szenzáció kedvéért hamis vagy egyoldalú információkat közölne a szóban forgó csoportokról. Itt a határvonal a baloldalinak mondott és az önmagát kifejezetten jobboldaliként definiáló (Magyar Nemzet) orgánumok között húzódik.

A bulvárlapok és szórakoztatóműsorok igyekeznek kiszolgálni azokat az igényeket, melyeket (legalábbis szerintük) velük szemben támasztanak a fogyasztók. Gyorsan, röviden, közérthetően és mindenekelőtt szórakoztatva informálni. Az a közvélekedés sem tűnik igaznak, hogy csak a negatív eseményeknek, a tragédiának van hírértéke. A Blikk például címlapon követte nyomon napokon keresztül egy dorogi kisfiú által elvesztett plüssállat szerencsés megtalálásának (igaz) történetét.

A vizsgált Magyar Nemzet romákkal és más kisebbségekkel kapcsolatos közlései erősen koncepciózusak. Míg az olaszliszkai eset⁶ kapcsán a lap szélsőséges romaellenes kirohanások hadának engedett teret, s nyíltan egyfajta civilizációs hiánynak, általában a roma kultúra következményének tekintette az esetet, addig kevesebb mint egy hónappal később, a tömeges svédországi roma kivándorlás kapcsán már feltűnő empátiával mutatja be ugyanezt a kisebbségi csoportot, mely a kormány elhibázott szociálpolitikájának esett áldozatául.

A magyarországi médiumok a szóban forgó csoportok közül túlnyomó többségében csak a *cigánysággal* kapcsolatban nyilvánulnak meg. A többi tizenkettő magyarországi (hivatalos) nemzeti kisebbség legfeljebb elvétve, akkor is inkább archaizáló módon, a régmúlt szépségein elmerengve jelenik meg. Ez utóbbi esetben – különösen a jobboldali sajtóban – a karakterek idealizáltak, a nemzetiségek közötti különbségek felnagyítottak, s azok olyan tulajdonságelemekként vannak kijelölve, mintha a nemzetiségi hovatartozás

⁶ Ismeretes, hogy 2006 októberében három – a média szerint roma – férfi agyonvert egy tanárt, aki autójával elsodort egy kislányt a faluban

lenne az emberek közötti leglényegesebb különbség.⁷ A Magyar Nemzet hasábjain nem ritka a ma már legfeljebb szépirodalmi szövegekben, akkor is csak a korhűség kedvéért használt „sváb”, „tót” népelnevezés.

A bulvárlapok sokkal alacsonyabb számban foglalkoznak a témával, mint más médiumok. Ennek a jelenségnek valószínűleg az lehet a hátterében, hogy a téma nem vagy csak egyetlen módon (botrány, extremitás) tehető hírértékűvé. A bulvármédia pedig az elmúlt években jócskán került a törvény színe elé a közölt botrányokkal, így a szerkesztők részéről érthető megfontolás a felesleges perек elkerülése.

Ha a **vidéki lapokat** mint az elemzés szempontjából külön kategóriát vizsgáljuk, szembeötlő a Nyugat és Kelet közötti földrajzi határvonal megléte. A cseh, a magyar és a szlovák helyi lapok igazi vidéki médiumok, melyek az országos hírek mellett előszeretettel közölnek helyi relevanciájú híreket. Ezzel szemben az osztrák Salzburger Nachrichten mint nem fővárosi lap kimondottan országos jelentőségű sajtótermék. Kiemelendő a magyar *Hajdú Bihari Napló* című napilap, mely példás politikai korrektséggel közelíti meg a témát, s próbál közölni minden hírértékűvé tehető eseményt, mely a kisebbségi tematikát érinti.

Még egy fontos tény, mely ugyanakkor nagyon sokat elmond a nyugati (osztrák) és a keleti (posztoszocialista) újságírásról: míg az osztrák médiában még elvétve és a célzás szintjén sincsenek **antiszemita** megnyilvánulások, addig a magyar, a szlovák és a cseh médiumokban meg-megjelennek ilyen hangvételű cikkek, műsorrészletek.

Infotainment. Mindegyik médiatermék *ki akar szolgálni*, s érezhetően nem vállalja a kockázatot, hogy hosszabb elemzésbe bonyolódva vagy a „labdát nem lecsapva” kielégületlenül hagyja az olvasót. Akármelyik médiumról beszélünk is, a benne szereplő anyagok kivétel nélkül a szórakoztatást *is* szolgálják. Még a hírek is csak egy bizonyos szemszögből tekinthetők híreknek, valójában olyan módon összeválogatott közlések, melyek – a szerkesztők szándéka szerint – izgalmi állapotot okozhatnak a médiafogyasztóban. Kiemelten igaz ez mind a négy ország bulvár hetilapjára. Ezek a színes magazinok a szórakozást szolgálják, s lapjaikon szívesebben jelenítik meg azt, ami szép, ami sikeres, ami után az olvasó inkább vágyakozhat, mint amitől undorodva

⁷ Magyarországon honos népcsoportnak minősül a bolgár, a cigány, a görög, a horvát, a lengyel, a német, az örmény, a román, a ruszin, a szerb, a szlovák, a szlovén és az ukrán kisebbség (1993. évi LXXVII. törvény a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól 61. § (1))

elfordul. A bemutatott (kisebbségi, migráns) emberek túlnyomó többségében mint egyének jelennek meg, és ez elvitathatatlan érdeme e lapoknak.

A **média konstruálja** a valóságot. További vizsgálatokat igényel, ám feltételezhető, hogy a világ dolgairól értesülő kelet-közép-európai hírfogyasztó alig érzékeli a távolkeletiek jelenlétét. A média által élénk tárt valóságban a bevándorlókkal csak a baj van, a romák szegények, s e csoportok általában homogének.

A bulvárlapoknál maradva: a magyar *Blikk*ben például a romák nevesítése konkrét, a médiában egyébként is megjelenő események kapcsán volt megfigyelhető. (Olaszliszka, illetve a Svédországba történő utazások). Emellett szerepeltek még romák az újságban, pontosabban roma médiasztárok (Győzike, Gáspár Laci). Elvértve ugyan, de esetükben előfordult a „roma” jelző használata. Az előbbi esetben egyfajta keveredés, zavartság jellemezte a szóhasználatot. Először nem utal a cikkíró a romákra, aztán mégis nevesítik őket. Mintha a médiában megjelenő, romákat nevesítő cikkek egyfajta bátorítást adtak volna arra, hogy igen, lehet használni ezt a jelzőt. Ez persze merő spekuláció. Erre választ adhat a cikkek időbeliségét is magába foglaló tartalomelemzés. A mellékletekben szinte soha nem jelent meg a „roma” szó. Egyedül egy sportrovatban egyszer, amikor is emlékeccset játszott a Fradi az Olaszliszkan elhunyt tanárért. Ameddig az osztrák bulvársajtó (Kronen Zeitung)⁸ a migránsok Nyugat-Európában való megjelenésével riogat, főleg a kulturális másságot hangsúlyozva, ahelyett, hogy a szegénység, illetve a befogadó országba való társadalmi integráció nehézségeinek és akadályainak társadalmi hátterét hangsúlyozná, addig Magyarországon még csak elszigetelt jelenségről beszél a média. A kevés magyar cikk inkább a félelem érzetét kelti: például az ukrainai tüdővésztes vendégmunkások becipelik a bajt hazánkba. (Itt megint csak nem a magyarországi ukrán kisebbségről, illetve az ukrainai magyarokról van szó.)

Kisebbségek mint eszköz: a kisebbségek és bevándorlók témakörét igazán egyetlen magyar médium *használja* apropóként távlatibb politikai célok támogatására, a jobboldali Magyar Nemzet. A szóban forgó csoportokkal kapcsolatos írások – függetlenül attól, hogy hírek vagy vélemények, hosszabb esszék – megértéséhez ismerni kell az egész lapot mint kontextust. A Magyar Nemzet jelenleg a jobboldali ellenzék által képviselt narratívához áll közelebb, illetve a baloldali kormány képviselt politikával áll szemben. Noha a lap rendkívül fontos demokratikus kontrollszerepet tölt be, sokat ront ennek határfokán az, hogy a hírek és más cikkek megfogalmazásai mondhatni kivétel nélkül valamiféle (nemzetközi) összeesküvést sejtene az összes társadalmi-gazdasági jelenség, politikai

⁸ Az osztrák kiadók szerint 2006 első felében napi 896 000 olvasóval nem kevesebb, mint 43%-os piaci részesedéssel rendelkezik.

lépés mögött. A szövegek általában valamiféle sérelemhez kötődnek, s olykor megdöbbenő gondolati ugrásokkal térnek vissza egyik vagy másik korábbi ügryhöz, melynek valójában még csak áttételesen sincsen köze az adott szöveg által tárgyalt témához.

A Magyar Nemzet megfogalmazásai sok esetben kölcsönöznek a II. világháború előtti szóhasználatból, már-már tendenciával használt a „Délvidék”, a „tót” és a „sváb” kifejezés. Többször fordul elő a nyilaskorszak (holocaust) összevetése és bűneinek azonos súlyúként való beállítása az államszocializmus évtizedeivel. Feltűnően gyakori az újságírói fordulat, mely úgy állít valamit, hogy közben azt hangsúlyozza: *nem* állítja, s ezzel morálisan magasabban áll, mint ellenfele. Ennek eklatáns példája Csókay András *Balatonőszöd-Olaszliszka, hazugság-zsarnokság* című írása (2006. november 3. p: 6.): „demagógia lenne azt állítani, hogy a Balatonőszödon lebukott miniszterelnöki hazugságok közvetlen okozói az olaszliszakai kegyetlen és szörnyű tragédiának”.

A megfigyelés időszakában került vissza a magyar sajtóba Malina Hedvig, a Szlovákiában megvert lány esete. A magyar írásokkal egy időben a szlovák sajtó is hírt adott az esetről, a rendőrségi vizsgálatról. A magyar sajtó azon kételyeknek adott hangot, miszerint a szlovák lányt nem is etnikai okokból verték meg. Ez alól kivétel a Magyar Nemzet, amelyik szóhasználatával a szlovák rendőrség esetleges törvénytelen eljárására vagy az eset háttérében álló lehetséges etnikai motívumok negligálására utal. A szlovák bulvársajtó szenzációként tálalta az esetet, a többi médium viszont azt hangsúlyozta, hogy a lány akár öt évet is kaphat hamis tanúvallomás miatt.

■ Web – a konszolidáció

MAGYAR SITE-OK A korábbi években rebellisnek és nagyon kritikusnak, hangvételében és témaválasztásában extravagánsnak mondható **index.hu** portál gyakorta szólal meg a roma tematikában. Azonos súllyal mutatja be a weblap az ismert roma zenész, Győzike hétköznapijait, az őt ért támadást, valamint a roma családok hányattatását Svédországban. „Halálra gázoltak egy 47 éves nőt Hosszúpályi belterületén; a gázoló személygépkocsi vezetője félt a hozzátartozók reakciójától, ezért nem állt meg, de később a rendőrökkel visszatért a helyszínre” – írta az index.hu oldal 2006. november 29-én *Lincseléstől tartott a gázoló* című cikkében. Fontos, hogy a magyar sajtó szinte egyként találta áldozatnak a roma asszonyt halálra gázoló sofőrt ebben a történetben, aki – állítása szerint – a korábbi lincselés miatt félt megállni.

Jellemző, hogy ha a kutatásunk által vizsgált témában felmerül egy konkrét ügy, akkor akörül forog minden csatorna érdeklődése és a médiumok nemegyszer egymást használják forrásként. Kérdéses ugyanakkor, mennyit ér az, ha egy médium tudósítót küld a helyszínre. Kíváncsiak lennénk rá, mennyit hozott például a **hirszerzo.hu** oldalnak a konyhára az, hogy a romák tömegesen mondott svédországi kivándorlásáról a web-site saját tudósítót küldött ki Malmöbe. Az említett oldal bár korábban több esetben volt szószólója az általánosan elutasított társadalmi csoportoknak (nem csak a romáknak), a vizsgált időszakban azonban jelentetett meg olyan cikket, mely kifejezetten az idegenellenességre hangolja az írást felületesen olvasót (Idénymunkások a tbc-vel fertőzött betegek? 2006. november 8.) Bár a szöveg által közölt információk valószínűleg igazak, vagyis az, hogy az országban dolgozó három idénymunkás TBC-s, s azt sem kétli senki, hogy „a tüdőbaj keleti szomszédainknál sokkal elterjedtebb betegség: 4–6-szor annyi a tbc-s, mint nálunk”, mégis a tények magyarázatának hiánya az olvasót arra sarkallja, hogy egyenlőségjelet tegyen az Ukrajnából érkező idénymunkások és a TBC-veszélyforrás közé.

Az **origo.hu** oldal anyagának többsége a Mohácsról és környékéről kivándorlási szándékkal Malmöbe érkező családokról szóló tudósítás. A szövegek korrektek, a téma megközelítése nem etnikai alapú: „Magyar családok ostromolják Svédországot” – így az egyik írás címe, melynek csak a legvégén olvasható, hogy „a Mohácsi Cigány Kisebbségi Önkormányzat elnöke szerint többségében roma származású az a mintegy 120 ember, aki a napokban Svédországba utazott. Kovács István hangsúlyozta: a romák nem üldöztetés miatt, hanem a jobb élet reményében hagyták el az országot”. A web-oldal más releváns tematikájú cikke is igyekszik arra, hogy minden oldal megszólaljon, sőt a szakértőként bemutató elemzők közül is többen kapnak hangot, így például a korábbi Olaszliszkai lincseléssel kapcsolatban az egymással ellentétes véleményt hangoztató Ladányi János (szociológus), illetve Póczik Szilveszter (kriminológus).

A cseh és a szlovák internetes oldalak igen hasonlóan szólalnak meg és tematizálásuk is közel áll egymáshoz. A szlovák web-oldalokon a többi médiumhoz képest kifejezetten kevés anyag található a témában. Ugyanakkor a romákkal kapcsolatban inkább a pozitív, de sztereotip megközelítés a jellemző: a romák mint művészek (www.aktuality.sk, 2006. 11. 28.), sztárok (www.aktuálne.sk, 2006. 11. 14.). A magyar kisebbséggel szinte kizárólag az (állítólag) megvert Malina Hedvig kapcsán foglalkozik az internetes sajtó Szlovákiában. A cseh portálokon hasonló a helyzet, az anyagok mindegyike kifejezetten sztereotip, közülük egyetlen mondható pozitívnak, ám szintén a romákkal kapcsolatos közvélekedést megerősítőnek: *Minden rapper Gypsy akar lenni*

(www.Idnes.cz, 2006. 11. 09.). *Gypsy*, egy nagyon tehetségesnek tartott roma rapper megjelentette első önálló CD-jét Csehországban.

Az osztrák internetes portálok adtak először hírt többek között Jörg Haider (BZÖ) szélső jobboldalinak tartott politikus akciójáról, mely keretében visszacseréli azokat a helységnevtáblákat egynyelvűre, melyek – egy osztrák jogszabály értelmében – nemcsak németül, de az adott települést (Klagenfurt) bizonyos arány fölött lakó kisebbségek nyelvén is megjelenik (Cakovec).

Az **orf.at** hírportál az állami TV csatorna, az ORF web-oldla. Közszolgálati médiumként a tényállások objektív bemutatása és a fair újságírás, számítanak a híradása alapjaiként. Ezeket az elvárásokat az orf.at nagyjából teljesíti is, az összegyűjtött és analizált cikkek mind tárgyilagosak voltak. A kisebbségek és migránsok diszkriminációját nem lehetett felelni az írások között. Érdekes, hogy sok cikket találni az egyes tartományokkal kapcsolatban, mint inkább országos jelentőségű híreket. Számos írás szól bűnügyekről, melyeket kisebbségiek vagy migránsok követek el, illetve melyeknek ezek a csoportok voltak az áldozatai. Az integrációra és az interkulturális párbeszédre nagy hangsúlyt fektettek a cikkek szerzői. Az orf.at a kiegyensúlyozott tudósítást szolgáltat. De mint gyors médium erősen az aktualitás és információorientált tudósítás kritériumának van alárendelve. Az orf.at nem ad terjedelmes háttérinformációkat, valamint hosszabb portrékat.

Az osztrák heti magazin internetes honlapja, a **news.at**. Megfigyelésünk során egyetlen releváns cikket sem jelentetett meg. Azokban az esetekben, amikor szót ejtett migránsokról, kizárólag bűnügyekkel vagy közlekedési balesetekkel kapcsolatban tette ezt (mindössze 5 írás). Ha abból indulunk ki, hogy a hallgatás is egy kommunikációs forma, akkor a news.at egy speciális módon hat a köz vélekedésére.

A **standard.at** honlap (a Der Standard web-oldala) összesen 150 releváns cikket jelentetett meg a témában. Az írások többsége a Panorama rovatban, azon belül is a WIEN alkategóriában jelent meg: Bécsnek a többi osztrák településsel szemben, jóval magasabb migráns és kisebbségi lakossága van. A cikkek is kulturális eseményektől, egészen a bűnügyekig terjednek. A Politika rovatban szinten bőséges a termés, a már említett helységnevtábláról éppúgy van szó, mint a jobboldali pártok választási kampányáról (a kisebbségek és migránsok jogai, illetve jogaik megnyirbálása). Az írásokat a kiegyensúlyozott híradás jellemzi. Sokszor megszólalnak maguk az érintettek (migránsok mint bűncselekmények áldozatai) is. Néhány cikk a kultúra, a Média és a Sport rovatban is felelhető volt, de az előző kategóriákkal szemben, itt elenyésző volt a számuk.

További lehetséges kutatási irányok

E pilotvizsgálat tudományos szempontból talán legfontosabb eredményének azt tartjuk, hogy rávilágított arra, milyen további vizsgálatokat lehet, sőt érdemes végezni a média érték közvetítő szerepének kutatásakor.

1. Mindenekelőtt további médiumokat kell bevonni az elemzés körébe. Amellett, hogy nem hagyhatók figyelmen kívül a hagyományos újságok, különösen vidéken a helyi lapok, a vizsgálatba bevont interneten megtalálható hír- és információforrások körét bővíteni kell – elsősorban a független médiumok és a rendkívül népszerű **blogok** irányába. Ez utóbbi internetes naplók számos esetben legalább olyan hitelességgel bírnak olvasóik számára, mint a hivatalosnak mondott hírportálok. Az elmúlt években elhíresült néhány botrányhős – így a magát például *Tomcat*-nek nevező férfi jegyzetei, tudósításai jelentős olvasottságúak, s erre ráerősítenek a jól ismert hírportálok, amikor idéznek belőlük, illetve teljes cikkeket szentelnek egyik-másik megnyilvánulás elemzésének. Noha nem minden kutató sorolja a médiumok közé a **mobilkommunikációt**, ez a csatorna nagy figyelmet érdemel. Az elmúlt években szerte Európában felértékelődött a mobiltelefon szerepe mind a piaci reklámozók, mind a pártok, mind pedig a különféle politikai akciókat, megmozdulásokat szervezők körében. A mainstream tartalomipar érdeklődése éppúgy a mobiltelefonok felé fordult, mint a periférikus szélsőjobb oldali csoportoké. Ausztria Karintia tartományában a közelmúltban zajlott az az sms-kampány, mely arra buzdította a címzettet, hogy küldjön egy sms-t egy előre megadott telefonszámra, „azzal is megöl egy szlovént”.⁹

2. A kutatás folytatásának másik iránya a médiafogyasztók körében élő **kognitív elemek** (ismeretek, attitűdök, sztereotípiák) feltérképezése, valamint annak megértése, hogy ezek kialakulásában **mennyiben** és főleg miként **játszik szerepet a média** működése. A vizsgált anyagok tartalmi elemzése, a szövegek rejtett tartalmának feltárása, a képek és a mondanivaló közötti összefüggések, illetve inkonzisztenciák bemutatása, a kisebbségekkel és bevándorlókkal kapcsolatos leggyakoribb szóhasználat mérése, egyszerűen egy tartalomelemzési mélyfúrás segítené a mélyebb megértést.

3. Talán a leglényegesebb kutatási iránynak ígérkezik annak bemutatása, miként függ össze a különböző médiumok mint vállalatok és a bennük működő szerkesztőségek mint szervezetek működésmódja, illetve a képernyőn vagy nyomtatásban megjelenő tartalmak sztereotipikus, leegyszerűsítő jellege. Hogyan hat a szerkesztőségre, az adott médiumra

⁹ A kutatásban résztvevő egyik ausztriai szlovén nemzetiségű önkéntes közlése alapján.

jellemző szervezeti kultúra a megjelenő tartalmakra, az azokkal kapcsolatban felmerülő etikai problémákra.

Melléklet

▪ Kvantitatív adatok

Az alábbiakban közölt táblázatok a különböző médiumok romákról, bevándorlókról, illetve más nemzeti-etnikai kisebbségekkel kapcsolatos cikkeinek számát mutatja a vizsgált egy hónap során. A táblázat csak a tájékoztatást szolgálja, nem tekinthető pontos mérés eredményének, mivel a cikkek műfaja, terjedelme, témaválasztása rendkívül sokféle.

<i>Médiatípus</i>	<i>Bevándorlók, menekültek, más nemzeti kisebbségek</i>	
NAPILAPOK		
	Kisebbségek	Bevándorlók
Die Presse	6	39
Der Standard	9	67
Neue Kronen Zeitung	19	75
Salzburger Nachrichten	9	63
HETILAPOK		
Profil		7
News		2
TELEVÍZIÓ (ATV+)		
ATV aktuell		1
High Society & ATV Die Reportage		1
INTERNETES PORTÁLOK		
www.derstandard.at		150
www.news.at		5
www.orf.at		135

1. táblázat - Ausztria

	<i>Romák</i>	<i>Vietnámiak</i>	<i>Más kisebbségek</i>	<i>Bevándorlók, menekültek</i>
--	--------------	-------------------	------------------------	--------------------------------

NAPILAPOK				
Mladá Fronta Dnes (jobboldali)	20	2	1	3
Právo (baloldali)	36	4	1	16
Blesk (bulvár)	13	5	2	5
Rovnost (Brno) Brněnský denník	26	9	9	8
HETILAPOK				
Reflex	2	0	0	0
Květy (népszerű női magazin)	0	0	0	0
TELEVÍZÍÓ (TV Prima)				
Hírműsor	7	5	0	1
Extra (magazinműsor)	0	0	0	1
INTERNETES PORTÁLOK				
www.idnes.cz	25	5	1	8
www.ihned.cz	25	7	2	9
www.blesk.cz	10	3	0	8

2. táblázat - Csehország

<i>Médiatípus</i>	<i>Romák</i>	<i>Más nemzeti kisebbségek, antiszemizmus, magyarság a határon túl</i>	<i>Bevándorlók, menekültek</i>
NAPILAPOK			
Magyar Nemzet	34	30	8
Népszabadság	39	6	3
Blikk	46	14	12
Békés Megyei Hírlap	19	19	3
HETILAPOK			
Heti Világgazdaság	5	3	1
Story	3	1	3

TELEVÍZIÓ (TV2)			
TV2 Tények	0	0	0
Aktív	1	0	0
INTERNETES PORTÁLOK			
hirszerzo.hu	1	5	5
index.hu	22	1	2
origo.hu	6	1	0

3. táblázat - Magyarország

	<i>Romák</i>	<i>Magyarok</i>	<i>Más kisebbségek</i>	<i>Bevándorlók, menekültek</i>
NAPILAPOK				
Sme (jobboldali)	10	3	3	2
Pravda (baloldali)	3	0	0	0
Nový čas (bulvár)	7	3	1	3
Prešovský Korzár (Prešov-Eperjes)	13	1	5	3
HETILAPOK				
Plus 7 dní	2	0	0	0
TELEVÍZIÓ (Markíza)				
Hírműsor	11	1	1	2
Reflex	2	0	0	2
INTERNETES PORTÁLOK				
www.aktualne.sk	3	1	0	2
www.aktuality.sk	5	9	1	1
www.atlas.sk	5	1	0	3

4. táblázat - Szlovákia

▪ A kutatásban résztvevők

Az adatfelvételt és a cikkek tematizálását **Magyarországon** a Kurt Lewin Alapítvány önkéntesei végezték: Paulik Mónika, Gelsei Gergő, Rácz Attila, Oravec Ágnes, Héra Gábor, Cake-Baly Olivio, Kiss Veronika és Orosz Márta. A Békés Megyei Hírlap összes számának összegyűjtéséért és rendelkezésünkre bocsátásáért köszönetet kell mondanunk Forrás Mihálynénak.

Szlovákiában a Centrum pre Vyskum Etnicity a Kultúry¹⁰ civil szervezet végezte az adatfelvételt Elena Kriglerova irányításával a következő önkéntesek részvételével: Zuzana Kostovcikova, Martin Jevcak és Maros Cerny.

Az **ausztriai** adatok gyűjtése és elemzése a Bécsi Egyetem Médiaintézet (Institut für Publizistik- und Kommunikationswissenschaft) hallgatóinak köszönhető, akiket Gloria Graf, Emilie Habetzeder, Katharina Urbanek és Edócs Kristóf koordinált.¹¹

Csehországban Barbora Mančíková és Kateřina Drozdová végezték az adatfelvételt, mindketten a Brnoi Masaryk Egyetem Szociológiai Tanszékének munkatársai.¹²

¹⁰ www.cvek.sk

¹¹ Armin Hochrainer, Florentina Popotnig, Melanie Bedek, Melanie Dam, Lauretta Konradi, Martina Hollauf, Carina Vymyslicky, Nina Horowitz, Olivia Werni, Claudia Nebenführ, Tamara Mathä, Walter Gupfinger, Vanessa Klein, Henning Duesterhoff, Victoria Danek, Anna Reschke, Florian Schmidberger, Gernot Rieder, Stefanie Dörrer, Sengül Celen, Nina Lang, Stefanie Lindner, Franz Bauer, Natascha Halvax, Stefan Gauerke, Faik Tanrikulu, Michael Nikolajuk – köszönet nekik.

¹² Munkájukat a következő önkéntesek segítették: Monika Kenderová, Marek Kálovec, Peter Brtko

Rövid összefoglaló

Összegezve: a magyarországi kisebbségekről és migránsokról szóló híradások szűk számúak, s elsősorban a konfliktus, a szórakoztatás és a kultúra világa körül csoportosulnak. Feltétlenül külön kell megemlíteni a *romákról* szóló anyagokat, melyek – eltekintve a cigány származású celebritások hétköznapijairól szóló jelentéseket – a konfliktusról, a szociális problémákról, az igen gyakori diszkriminációról szólnak. Ennek hátterében az is meghúzódhat, hogy hiteles és használható roma hírforrás alig található az országban, a különböző szervezetek nem kommunikálnak elég hatékonyan a sajtóval.

A különböző magyarországi nemzeti kisebbségekről szóló információknak alig van hírértéke, a többségi társadalomhoz viszonyítva a közvélekedés szerint nincsen kulturális különbség, legfeljebb a magaskultúrában mondott szférákban, mely főleg a nemzetiségi nyelvű szépirodalom és a népzene-néptánc tematikájába sorolható. Egy-egy kivételes esetben található közlés az adott kisebbség önkormányzatával kapcsolatban. (Megemlítendő, hogy az érintett időszakon kívül előfordultak már jelentősnek mondható hírek az országos sajtóban egyes kisebbségi önkormányzatokkal kapcsolatos botrányokról.) Hozzá kell tennünk azt is, hogy leszámítva a hébe-hóba előforduló botrányokat, valóban nehezen tehető hírértékűvé a magyarországi szlovén, német, román kisközösségek életvilága.

Ha a hétköznapi szintjén, illetve a tudományos kutatások és a civil szféra világában nem találkozunk bevándorlókkal, menekültekkel, a magyar sajtó közlései alapján nem is tudnánk arról, hogy hazánkban egyáltalán élnek kínaiak, törökök, afgánok, nigériaiak stb. Eltekintve néhány celebritás életének szórakoztató jellegű bemutatásától, lényegében nem találunk hírt azzal a társadalmi jelenséggel kapcsolatban, mely globalizálódó világunk egyik legnagyobb horderejű tematikáját adja.

Irodalom

Bernáth Gábor – Messing Vera (1998): *„Vágóképként, csak némában” – Romák a magyarországi médiában.* Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal, Budapest.

Bernáth Gábor – Messing Vera (2001): *Roma szereplők a "Barátok közt"-ben: Az első fecske.* Médiakutató, Spring.

Fátyol Tivadar (2004): *Roma sajtó Magyarországon.* Médiamix, 2004. január 5.; 19. szám

Hegedűs T. András (1987) *Szociális klíma – a cigánység képe a sajtóban.* In: Hegedűs T. András [Szerk.]: *Tanulmányok a cigánység beilleszkedéséről.* Budapest: OPI.

Homoláč, Jiří –Karhanová, Kamila – Nekvapil, Jiří (szerk.): *Obraz Romů v středoevropských masmédiích po roce 1989.* (A romák képe a közép-európai tömegtájékoztatási eszközökben 1989 után) Brno 2003.

Říčan, P: *Integrace Romů do společnosti.* In: *Romové a Evropa.* Zborník z konference „Romské etnikum a multietnicita v zemích středné Evropy. 1998

Rohrauer, Bettina: *'Du nix Hammel braten in Hof ... ': Fremdenbild und Ausländerpolitik in Grazer Printmedien: eine linguistische Analyse* (The picture of the Other and foreigner policies in Graz's print media: a linguistic analysis). Wien: ÖFSE-Forum. 1997

Wal, Jessika ter [szerk.] (2002): *Racism and Cultural Diversity in the Mass Media. An overview of research and examples of good practice in the EU Member States, 1995-2000.* EUMC, Vienna.

Zöld könyv. A romák médiaábrázolása. Partners Hungary Alapítvány, Budapest, 2006.

A borítón szereplő kép a Das Profil című hetilapban jelent meg (2006. november 6.)

Zárógondolatként

Az alapítvány médiaprogramjai mintegy tíz év saját tapasztalattal bírnak az írott és az elektronikus sajtó terén. A szervezet munkatársai nemcsak médiakutatási programokban vesznek és vettek részt, de a RomaPage és a SzocHáló honlapok, valamint két rádióműsor (Egál és SzocHáló – ember a Földön!) folyamatos szerkesztőségi munkáján keresztül a saját bőrükön is tapasztalják azt, mennyire nem egyszerű feladat az objektív és tényfeltáró újságírás, ha az a fogyasztó érdeklődését is ki akarja szolgálni. Számos esetben szereplői a különböző műsoroknak, alanyai riportoknak, ez a körülmény további háttérszemponthoz szolgált a kutatáshoz.

E vizsgálat célja az, hogy a modern demokrácia értékeinek legfőbb multiplikátorai, az újságírók visszajelzéshez jussanak munkájukról. Célunk volt egy másik, egy különböző tükröt tartani a médiumoknak a már megszokotthoz képest, mely a példányszámról, hatótávolságról szól. Ha döntéshelyzetbe kerültünk visszajelzésünk megfogalmazásakor, akkor igyekeztünk a provokatívabb módozatot választani, ez az írás felívás keringőre: párbeszédet kíván kezdeményezni a sajtóval annak felelősségvállalásáról, a sajtómunka etikai oldaláról.

Ismerve a szerkesztői és újságírói munka nehézségeit, megtapasztalva a folyamatos időhiányt, az állandó és magas követelményeket, valamint az olvasók és tévénézők igényeinek nem ismeretét, sokkal inkább segítséget kívánunk nyújtani kutatásunkkal, mintsem kritizálni. Ha a fent olvashatók hangvétele mégis kritikusnak tetszik, az szándékunk szerint társadalmi működésünk, a médiafogyasztók (vélt) elvárásainak, mindannyiunk hétköznapijainak kíván kritikája lenni.